

Vaardig onderwijs is nog geen rechtvaardig onderwijs

Positiebepaling in het lectoraat 'Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis'

Petra Ponte

In 1992, tijdens de perestrojka- en glasnostperiode in de voormalige Sovjet-Unie, initieerde Oleg Gazman en zijn team van het *Institute for Pedagogical Innovations* (in Moskou) talrijke vernieuwingen op het gebied van leerlingbegeleiding. Deze vernieuwingen stonden in het teken van de democratisering van het Russisch onderwijs die werden gesteund door de toenmalige minister van onderwijs Dneprov. De helaas vroegtijdig overleden Oleg vroeg ons destijds: 'Hoe ziet jullie democratisch onderwijs eruit?'. Hij bedoelde daarmee niet het recht op deelname aan het onderwijs, want dat recht bestond ook tijdens het totalitaire Sovjetregime. Hij doelde wel op de vraag hoe via interactie en communicatieprocessen in de dagelijkse praktijk van ons onderwijs recht gedaan wordt aan de eigenheid en mogelijkheden van individuele leerlingen.

Op het moment dat hij zijn vraag stelde, realiseerde ik me dat ik met lege handen stond; dat wij in Nederland fundamentele vragen over hoe met leerlingen om te gaan en met welk doel niet meer gewend waren te stellen. Oleg's vraag luidde voor mij dan ook een lange periode in van samenwerking met Amerikaanse, Engelse, Nederlandse en Russische opleiders, onderzoekers en leraren binnen verschillende internationale projecten. Later kwam daar ook de samenwerking met verschillende universiteiten in Australië en de Scandinavische landen bij. Het leidmotief was en is nog steeds een gezamenlijke zoektocht naar de wijze waarop rechtvaardig onderwijs gestalte kan krijgen.

Het lectoraat 'Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis' bouwde voort op de ervaringen in al deze projecten. Zo stelde ik in mijn entreerede (Ponte, 2009) – bedoeld als positiebepaling van het lectoraat – dat we het gedrag van leerlingen wilden onderzoeken als praxis. Dat wil zeggen als interactie tussen leerlingen en leraren in een sociale context. Een interactie die altijd betekenis heeft in termen van de inherent aanwezige 'mores'; dus in termen van wat pedagogisch als gewenst of ongewenst gezien wordt of kan worden. Ik stelde ook dat we ons daarbij in het bijzonder wilden richten op de intrinsieke – dus altijd aanwezige – betekenis van onderwijsgedrag in termen van sociale rechtvaardigheid voor kwetsbare leerlingen.

In weerwil van de dominante instrumentele neoliberale tijdgeest, betekende dit ook een pleidooi om pedagogische vragen weer op de agenda te plaatsen. Ik bedoelde daarmee dat in de pedagogiek en de onderwijskunde niet volstaan kan worden met het begrijpen van 'het bestaande', oftewel van actueel manifest gedrag. Er zal ook een relatie gelegd moeten worden

Eerder verschenen als: Ponte, P. (2012). Vaardig onderwijs is nog geen rechtvaardig onderwijs. In: G. Verbeek & B. H. J. Smit (Eds.), *Rechtvaardig onderwijs. Slotakkoord lectoraat Petra Ponte Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis*. (pp. 1-4). Den Haag: Boom|Lemma.

www.hetkind.org | www.boomlemma.nl | www.actieonderzoek.com | www.gijsverbeek.nl

met de normatieve vraag naar 'het meer wenselijke' oftewel naar het wat, waarom en waartoe van de relatie tussen kind, school en samenleving. Op een of ander manier is er in de opvoeding immers altijd sprake van betekenisverlening in termen van gewenst of ongewenst gedrag, soms expliciet, soms impliciet. Dat geldt voor het gedrag van de leraren en de leerlingen, voor het doel dat wordt nagestreefd en voor de wijze waarop dat doel gerealiseerd wordt (Ax & Ponte, 2010).

Ook onderzoekers maken deel uit van de onderwijsgemeenschap en ook zij zouden zich de boven bedoelde normatieve vraag naar 'het meer wenselijke' moeten stellen. Uiteraard gaat het mij daarbij niet om vragen of uitspraken in de zin van 'Wat voel ik daar als onderzoeker persoonlijk bij?' of 'Dat vind ik als onderzoeker nu eenmaal', maar om het zorgvuldig kiezen van de bril waarmee naar de werkelijkheid gekeken wordt én om het verantwoorden van die keuze. Inhoudelijk gaat het daarbij om vragen rond het mens- en maatschappijbeeld waarvan uitgegaan wordt; procedureel om vragen omtrent de verantwoording van die keuzen en de aard van de te ontwikkelen kennis. Volgens Habermas' idee over het 'Kommunikatives Handeln' (Habermas, 1981; zie ook Groundwater-Smith, Mitchell, Mockler, Ponte & Rönnerman, 2012) gelden bij die verantwoording regels voor kritische intersubjectieve reflectie. In navolging van de Canadese filosoof Gilabert (2005) zijn daarbij drie niveaus te onderscheiden:

- *First order*: Verantwoording van de wijze waarop democratische ideeën rond sociale rechtvaardigheid in de concrete onderwijspraktijk vorm krijgen.
- *Second order*: Verantwoording van de wijze waarop de onderzoeksprocedures en de wijze waarop daarover gecommuniceerd wordt, congruent zijn met democratische ideeën rond sociale rechtvaardigheid op het 'third order' niveau.
- *Third order*: Verantwoording van mens- en maatschappijbeelden en de daaruit voortvloeiende democratische ideeën rond sociale rechtvaardigheid.

De stellingname van het lectoraat kan nu als volgt samengevat worden:

Vaardig handelen (in de zin van kunnen toepassen van 'wat werkt') is nog geen rechtvaardig handelen (in de zin van weten 'waarom en waartoe iets zou moeten werken'). Rechtvaardig handelen is slechts mogelijk wanneer kritische reflectie plaatsvindt op de vraag hoe mens- en maatschappijbeelden en de daaruit voortvloeiende ideeën rond sociale rechtvaardigheid tot uiting komen in onderwijs en onderzoek (en vice versa).

Deze stellingname heeft mijns inziens drie belangrijke consequenties:

- De wetenschaps- en moraalfilosofie levert inspiratie voor de procedures en inhoud van boven bedoelde kritische intersubjectieve reflectie en dient daarom onderdeel te zijn van elke zichzelf respecterende opleiding voor zowel onderzoekers als leraren. Ook bij de positiebepaling door ervaren onderzoekers en leraren zou de filosofie een grotere rol kunnen en moeten spelen.
- Voor het leren begrijpen van gedrag in de educatieve praxis hebben onderzoekers en leraren elkaar nodig en daarom verdienen participerende vormen van onderzoek en

Eerder verschenen als: Ponte, P. (2012). Vaardig onderwijs is nog geen rechtvaardig onderwijs. In: G. Verbeek & B. H. J. Smit (Eds.), *Rechtvaardig onderwijs. Slotakkoord lectoraat Petra Ponte Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis*. (pp. 1-4). Den Haag: Boom|Lemma.

www.hetkind.org | www.boomlemma.nl | www.actieonderzoek.com | www.gijsverbeek.nl

ontwikkeling in Nederland meer aandacht dan op dit moment het geval is. Participatie in internationale samenwerkingsverbanden op dit gebied verdient dan ook meer aandacht en waardering dan nu het geval is.

- Participerende vormen van onderzoek en ontwikkeling veronderstellen een grote professionele beslissings- en handelingsruimte van onderzoekers en leraren. De steeds grotere invloed van bestuurders en managers, mede mogelijk gemaakt door deregulering en schaalvergroting in het onderwijs, moet daarom beperkt worden ten gunste van zeggenschap van de professionals zelf.

Met bovengenoemde stellingnames is geen definitief antwoord te geven op de vraag van Oleg Gazman naar 'hoe ons democratisch onderwijs er uitziet'. Zo'n definitief antwoord is ook niet wenselijk; het blijven stellen van die vraag is des te belangrijker.

Referenties

- Ax, J., & Ponte, P. (2010). Moral issues in educational praxis: a perspective from 'pedagogiek' and 'didactiek' as human sciences in continental Europe. *Pedagogy, Culture & Society*, 18(1), 29-42.
- Habermas, J. (1981). *Theorie des Kommunikativen Handelns*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Gilabert, P. (2005). A substantivist construal of discourse ethics. *International Journal of Philosophical Studies*, 13(3), 405-437.
- Groundwater-Smith, S., Mitchell, J., Mockler, N., Ponte, P., & Rönnerman, K. (2012). *Facilitating Practitioner Research: Developing transformational partnerships*. London: Routledge.
- Ponte, P. (2009). *Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis: plaatsbepaling* [oratie]. Utrecht: Hogeschool Utrecht. (<http://www.educatie.onderzoek.hu.nl/Data/Press/gedrag-en-onderzoek-in-de-educatieve-praxis>, download d.d. 1 juni 2012)

Eerder verschenen als: Ponte, P. (2012). Vaardig onderwijs is nog geen rechtvaardig onderwijs. In: G. Verbeek & B. H. J. Smit (Eds.), *Rechtvaardig onderwijs. Slotakkoord lectoraat Petra Ponte Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis*. (pp. 1-4). Den Haag: Boom|Lemma.

www.hetkind.org | www.boomlemma.nl | www.actieonderzoek.com | www.gijsverbeek.nl